

EEN NIEUWE SEXUEELE ETHIEK?

Dr. S. Herbert, Grondslagen der sexueele ethiek, vertaald door J. de Gruyter, ingeleid door Dr. W. A. Cox. Amsterdam, uitg. Maatschappij Elsevier 1922. Prijs f 5.90. Geb. f 7.—.

Ofschoon het boek al een paar jaar geleden is verschenen, is het waard in ons nieuwe tijdschrift te worden besproken. Op het gebied der sexueele ethiek verschijnt niet zoo heel veel belangrijks. En voor den mensch van onzen tijd is dat deel der ethiek zeker van even groot gewicht als het is voor onze maatschappij. De onzekerheid van het zedelijk oordeel ten gevolge van het wankel worden van vroegere opvattingen, en de willekeur waarmede nieuwe meeningen worden aanbevolen en aanvaard omtrent de intiemste levensverhoudingen, wreekt zich voortdurend op het jongere geslacht en de zich steeds vervormende samenleving. Iedere ernstige poging om op hechte grondslagen een hoog moreel besef der geslachtelijke verhoudingen op te bouwen verdient onze aandacht en waardeering.

De heer De Gruyter heeft zeker wel een nauwkeurige vertaling geleverd. Hij laat zelfs sommige namen in Engelschen vorm staan en spreekt een paar maal van Jerome in plaats van Hieronymus. Herbert houdt veel van aanhalingen, maar begaat de fout nergens aan te wijzen waar hij zijn citaten vandaan haalt. Het boek is zeer leesbaar, soms met warmte geschreven. Dr. Cox eischt terecht dat men het boek ernstig en bezonnen overweegt.

Het is geen geringe belofte, die Herbert door zijn werk meent te vervullen. Hij wil laten zien, dat er een nieuwe sexueele ethiek op den grondslag van nieuwe wetenschappelijke ontdekkingen kan en moet worden gebouwd (5). Dat hier de veelvuldig voorkomende denkfout achter kan schuilen, die in de meening bestaat dat men uit logische oordeelen waardeeringsoordeelen kan afleiden, vermeld ik hier nog maar terloops. Wij zullen wel zien in hoeverre Herbert er zich aan schuldig maakt. Toegegeven kan slechts worden, dat ethische eischen in overeenstemming moeten zijn met de physiologische kennis van het geslachtsleven. Maar wat de schrijver zich ten doel stelt, geeft den maatstaf aan waarnaar zijn werk te beoordeelen is. Wat is er nieuw in deze sexueele ethiek, en is dat nieuwe werkelijk gefundeerd in de physiologie en psychologie van onzen tijd?

Bij het vaststellen der „fundamentele biologische gegevens” treft ons de bedriegelijke toon van zekerheid, waarmede uit haren aard zeer onzekere en betwistbare beschouwingen over de geslachtskenmerken en het ontstaan van geslachtelijk gedifferentieerde organismen worden voorgedragen. Ik heb elders gewezen op de fouten in de begripsconstructie, waarmede vaak deze theorieën worden opgebouwd ¹⁾, en kan er dus hier van zwijgen. Maar ik wil er toch op wijzen dat de biologische gegevens, die hier worden medegedeeld, weinig bepaald en tamelijk onzeker zijn, en niets hebben van een fundament voor het zedelijk oordeel. Opmerkelijk is intusschen, dat Herbert, als hij de physio—psychologische gegevens bespreekt, toch duidelijk erkent, dat de lichamelijke verschillen teleologisch met de procreatieve functies van beide geslachten samenhangen (17). Dit geldt ook van de psychische verschillen, en terecht wijst Herbert er op, dat er wel van geestelijke gelijkwaardigheid, niet van gelijkheid gesproken kan worden. Op de eene plaats

¹⁾ Vgl. mijn boek over *Het donkere vraagstuk der sexueele ethiek*, blz. 29—39.

echter verklaart hij dat de verschillen tusschen beide geslachten intenser geworden zijn (23), op de andere dat de geslachten, ten gevolge van een veranderde levenswijze elkaar steeds meer schijnen te naderen (28). De „verandering in het sexueele karakter van man en vrouw” blijkt daarmede echter noch zeker noch duidelijk genoeg te zijn om als nieuwe grondslag van zedelijk oordeel te dienen. Daarentegen vind ik in Herberts schets van het verschil tusschen mannelijke en vrouwelijke geslachtsdrift juiste opmerkingen. Terecht komt hij op tegen de conventionele opvatting, dat de vrouw sexueel apathisch is (33). Maar zoodra hij uit de behoefte van periodieke ontlading bij den man terloops de masturbatie als een „voorbijgaande faze in de groeiperiode” kenschetst (31), die hij toch abnormaal acht, blijkt duidelijk dat „meer begrip van de physiologie” niet de wezenlijke grond van onze zedelijke oordeelvellingen over abnormale sexueele handelingen is.

Daarmede raken wij het zwakke punt van het heele boek: slechts schijnbaar is de natuurwetenschap hier moeder van een nieuwe moraal. Inderdaad hebben wij hier te doen met een moreele reactie op de eenzijdig opgevatte, onwaarachtig geworden, zoogenaamd Christelijke sexueele moraal, die tracht met wetenschappelijke wapenen de verderfelijke onwaarachtigheid in onze samenleving te bestrijden. Daarin is enerzijds de moreele waarde, anderzijds de wetenschappelijke fout van Herberts werk aangewezen.

De wetenschap heet ons nu in staat gesteld te hebben „zekere fundamenteele sexueele wetten te formuleeren” (35). Onder den „socialen bovenbouw van traditie en gewoonte schuilen de primaire biologische factoren”. Natuurlijk! Maar al kennen wij die factoren, is daarmede ons waarlijk een maatstaf gegeven om op dit gebied laag van hoog, rein van onrein, het den mensch betamende van het den mensch onwaardige te onderscheiden? Daartoe zijn dan toch ideeën omtrent de waarde van geestelijk tegenover zinnelijk leven, omtrent 's menschen aanleg en bestemming, omtrent zin en doel van zijn leven onmisbaar, die uit gansch andere bronnen van denkleven en gevoelsleven voortvloeien dan de enkele wetenschap ontsluit. Dat blijkt bij Herbert, in de beste gedeelten van zijn boek, zonneklaar.

Terecht veroordeelt Herbert de conventionele schijnmoraal, die uiterlijke kuischheid oplegt aan de vrouw, maar den man recht geeft zijn lusten te voldoen. Hij acht dat een gevolg van het Christelijk ascetisme, maar ziet geheel voorbij dat de Christelijke moraal ook gansch andere beginselen bevat, waaruit regelrecht de hogere opvatting van de verhouding tusschen man en vrouw voortvloeit, die hij zelf gaat bepleiten. Het eerste 't beste handboek van Chr. moraal zou Herbert in staat hebben gesteld zijn oppervlakkigheden over het Christendom te corrigeeren. Gelukkig pleit hij voor kuischheid in den zin van zelfbeheersching zoowel voor als in het huwelijk. Zij is „noodig voor een waar en rein liefdeleven” (49). Hij eischt onthouding van „sexueele handelingen waarop slechts de volwassen man en vrouw een recht kunnen doen gelden”. Door sublimatie wil hij met Freud de grover verlangens tot meer psychische uitingen van echte liefde vervormen. Dat deze moraal niets nieuws bevat, en dat zij niet uit de vooropgestelde natuurwetenschappelijke gegevens, maar uit zuiver zedelijke oordeelen, aan het Christendom ontleend, voortvloeit, ontgaat hem. Maar de physiologie speelt hem weer parten, als hij voor het moeilijk vraagstuk staat, in hoeverre van den volwassen man buiten huwelijk onthouding mag worden geëischt. Dan heet weer ascetisme een oorlogsverklaring aan de menschelijke natuur, die vaak schadelijk is voor de reinheid van geest. Dan wordt beweerd dat „de gemiddelde man nooit de onthouding en maar zelden de kuischheid (continence ware toch beter door zelfbeheersching vertaald) in praktijk gebracht heeft” (51). Maar bewijst het iets tegen een hoog zedelijk gebod, dat de mislukkingen vele, de overwinningen gering in aantal zijn? Zoo krijgt iedere wilszwakke mensch zijn physiologisch gestempelden vrijbrief om zijn lusten te volgen. Een leven zonder geslachtsliefde heet dan, vooral bij vrouwen, omdat ongetrouwde mannen gewoonlijk geen celibatairen zijn, tot een „atrofie van de

persoonlijkheid" te leiden, wat een persoonlijk en maatschappelijk nadeel is (54). Maar atropie van het sexueele leven sluit toch waarlijk niet uit, dat de persoonlijkheid met al haar geestelijke krachten zich een leven van rijken arbeid schept en daardoor toch tot haar volle ontwikkeling komt. Ook ik erken, dat liefde een grootter en heerlijker geestelijke kracht is dan ascetisme, voor mensch en maatschappij, maar doet dat iets af van den zedelijken eisch om die liefde dan ook tot een duurzamen band tusschen twee levens te maken en het spelen met liefde, die niets meer is dan tijdelijke lustbevrediging, zedelijk te veroordeelen?

Schijnbaar erkent Herbert, dat men den ethischen standaard van het sexueele leven niet alleen met biologische feiten, maar ook met „het zedelijk geweten van onzen tijd" in overeenstemming moet brengen (55), daarmede dus feitelijk een ander fundament dan de wetenschappelijke gegevens zoekende voor zijn ethiek. Maar terstond daarop laat hij die erkenning los, als hij er tegen op komt, dat men dezelfde kuischheid van den man zou eischen die men z.i. terecht vraagt van de vrouw. Want dan beroept hij zich in hoofdzaak op het feit, dat onder de mannelijke stads- en landsbevolking onkuischheid zeer algemeen is (57). Het feit kan worden toegegeven, maar het bewijst niets tegen het zedelijk recht om zelfbeheersching voor het huwelijk te eischen. Niet de praktijk is de maatstaf der zedelijke idealen, maar het zedelijk oordeel de maatstaf des praktischen levens. En daarbij laat hij feitelijk nog iets los. Wat baat het, eerst te protesteeren tegen een dubbele moraal, als „de vloek der menschheid", omdat zij de vrouw tot onthouding dwong en den man vrijheid gaf om naar zijn lusten te leven, wanneer men nu toch weer, met een beroep op de verschillende behoeften der beide sexen, er tegen opkomt dat men vrouwenmoraal aan mannen oplegt (56)? Dan haalt men door de achterdeur de dubbele moraal weer naar binnen. Zeker, Herbert zegt terecht: wat wij noodig hebben is een nieuw inzicht, dat niet alleen de lichamelijke verlangens maar ook de geestelijke aspiraties in homogene samenvatting vereenigen zal (59 en 54). Ellen Key heeft de ware kuischheid mooi omschreven als „harmonie tusschen lichaam en ziel met betrekking tot de liefde", en het gevaar voor de evolutie der liefde gezien in het feit „dat vrouwen niet genoeg rekening houden met de zinnen en mannen niet genoeg met de ziel". Ik kan daarin echter geen nieuwe waarheid zien, hoogstens een klaarder inzicht in de psychische houding van de twee geslachten tegenover het sexueele leven, en nog veel minder een ontdekking die wij aan de biologie danken.

Zeer goed heeft Herbert het liefdeleven geanalyseerd (61—74). Terecht legt hij er nadruk op, dat het echt menschelijke sexueele leven niet tot het lager deel onzer natuur behoort, dat den mensch tot een beest verlaagt, maar uitstraalt in het hooger deel waar het edele gevoelens en idealen wekt. Evenwicht van de beide zijden der liefde maakt haar eerst recht menschwaardig en is dus de echt ethische verhouding. Maatstaf van ethische waarde is dus die geestelijke inhoud, die de betrekking verheft boven bloot lichamelijk genot (69). In abstracto kan men hem toegeven, dat zulk een verhouding bestaan kan ook buiten de wettelijke sanctie van het huwelijk. Maar als er wezenlijk „een reverentie is, onder wier hoede de liefde veilig en edel zal zijn", dan had hij er op moeten wijzen, dat daaraan een karakter van duurzaamheid eigen is. En het is dit duurzame, dit gelooven in elkaars echte, dat is blijvende liefde, die het huwelijk als levensverbintenis oneindig hooger stelt dan een betrekking die men niet duurzaam wil maken om vrij te blijven. In zijn afkeer van schijn en conventie, die zeer sympathiek is, ziet hij voorbij dat de idee van het huwelijk zelf uit de hoogere, ethisch gereinigde opvatting van het geslachtsleven geboren is en daarvan nog altijd het symbool en de beste waarborg blijft. Bovendien merk ik weder op, dat deze sexueele moraal haar moreelen inhoud waarlijk niet aan de natuurwetenschap dankt, maar aan de zedelijke grondgedachten over den mensch en het leven, waarin het Christendom de wereld heeft opgevoed.

In het begrip der kuischheid is dat der onkuischheid gegeven. Deze treedt op „in elk geval waarin de fysieke uiting der sexueele betrekking zwaarder weegt

dan haar psychische beteekenis", zegt Herbert zeer juist (74). Maar weer moet er op gewezen, dat deze hoogere waardeering der geestelijke boven de lichamelijke liefde, het principe dat hier alles beheerscht, niets nieuws en evenmin op wetenschappelijke gegevens gegrond, maar vooral aan de Christelijke moraal ontleend is. Opmerkelijk is ook, dat hier voor het eerst het tevoren veronachtzaamd begrip van „een verlengden duur der geestelijke gemeenschap" (76) als maatstaf van moraliteit der geslachtsbetrekking wordt erkend. Ook over de talrijke variaties in de verhouding der factoren van dat sexueele leven maakt Herbert juiste en leerzame opmerkingen, met diagrammen toegelicht. Inderdaad, de sexueele betrekkingen zijn even ingewikkeld als de geest zelf, en niet met een enkelen maatstaf af te meten (83). Maar een zedeleer die zoo beslist het ideaal eener geestelijke liefde als de ware lichtbaak aan onzen tijd laat zien, is zeker van groote waarde, op welken grondslag zij moge rusten.

Zuiver ethisch, veel meer dan sociaal, is ook Herberts definitie van prostitutie als „sexueele gemeenschap zonder liefde" (90). Op moreele gronden wordt dan ook de reglementeering beslist veroordeeld (91) en in moreel idealisme vindt Herbert nog het beste geneesmiddel tegen deze sociaal-ethische ziekte (91—106). Dat ook hij geen weg kon aanwijzen „om den man te redden van zijn eigen zonden", zal niemand verwonderen die de ingewikkeldheid van dit droevige vraagstuk kent. Maar de moreele ernst van dezen bestrijder van alle conventionele schijnmoraal is zeer sympathiek. Al wat den buitenechtelijken geslachtsomgang bevordert, veroordeelt en bestrijdt hij (110). Des te meer bevreemdt het, dat dezelfde man die verklaarde „met kracht moet tegen iedere sexueele ondeugd worden opgetreden" (117) toch weer toegevend is tegenover de auto-erotische ondeugden, en zelfs daarbij ons weer stelt voor het onmogelijk dilemma: „of onze sexueele moraal passend maken" voor de menschen zooals ze het eenmaal zijn, of erkennen dat men slechts te kiezen heeft tusschen auto-erotisme en prostitutie (122). Hier is het zedelijk oordeel weer verslapt. En er is geen enkele moreele grond om abstinentie alleen tot een zeker leeftijd te eischen. Ook over de homosexualiteit zijn Herberts beschouwingen niet bevredigend. Voor wie mijn boek over „Het donkere vraagstuk" kent, behoeft dit oordeel geen toelichting.

Het meest sympathiek is Herberts boek in zijn hooge opvatting van den moreelen grondslag van het huwelijk (152, 157). Hij polemiseert wel weer heftig tegen de ascetische moraal van Paulus, welke hij onjuist die van het Christendom, de kerk en de Chr. wereld acht (148—151). Zijn moderne beschouwing, dat het huwelijk is een fysisch-geestelijke gemeenschap op grond van liefde met het doel van voortplanting, is zelve een vrucht van Christelijk denken en voelen. Liefde maakt de geslachtsdrijf eerst menschelijk en deze diepere psychische inhoud schept den duurzamen band (162). De zucht om de nieuwe ten koste van de oude huwelijksmoraal te verheerlijken maakt Herbert vaak eenzijdig. Het is in het algemeen niet waar, dat „het huwelijk van de oude soort te dikwijls naar barbarisme riekt" (165). Maar juist is het rekening te houden „met de erotische rechten der vrouw". „Vrijheid van handelen en spontaniteit bij beide partijen" kan bestaan waar liefde de zielen verbindt. Wederzijdsche toewijding maakt het niet „ongegrond", maar wel overbodig van rechten en plichten te spreken (166). Zij sluit de zelfbeheersching niet uit, maar in. Over het huwelijk zelf geeft hij dan ook vele juiste en fijne opmerkingen. En over de onwettelijke verhoudingen, die in zedelijke waarde zeer kunnen verschillen (173) zijn z'n beschouwingen humaan. Het door Ellen Key verdedigde vrije moederschap verwerpt hij terecht. Hij eischt een monogame verbintenis op duurzame liefde gegrond, waarin de geestelijke en de lichamelijke aanleg van man en vrouw tot hun volle recht komen, en waardoor het gezinsleven mogelijk wordt, maar dan een monogamie „die een tuin van vrijheid en geen gevangenis is" (190). Wat bedoelt hij daarmee? Kunnen de polygame neigingen van den man, of liever van sommige mannen, zedelijke rechten doen gelden? (194). Dat „liefde haar eigen

heiliging met zich brengt" (197) is meer mooi gezegd dan waar. Wat beteekent het uit te roepen: „wat wij noodig hebben is de vrijheid van het sexueel geweten, die vrij spel zal laten aan het gecompliceerd sexueel gevoelsleven van moderne mannen en vrouwen" (203). Daarmede is of niets gezegd of in naam der moraal een vrijbrief gegeven ook aan demoralisatie. Bedoelt hij dat werkelijk, waar hij het mogelijk acht in het huwelijk „elkander volkomen trouw te blijven, en toch intieme betrekkingen te hebben met buitenstaanders" (204), zelfs spreekt van een „tendenz der monogamie om haar zelf-opgelegde grenzen te overschrijden" (206), dan wordt daarmede in plaats van een lichtbaak een vals schijnsel ontstoken, dat allermint geschikt is het onzekere moreel bewustzijn van onzen tijd een veiligen weg te wijzen. Hier geeft de nieuwe ethiek haar eigen beginsel weer prijs.

Zoo blijkt deze nieuwe ethiek, trots haar hoog ethisch idealisme, die er juist niet het nieuwe in is, hare onzekerheden te hebben zoo goed als de oude, waar zij meer tegen polemiseert dan dat zij haar overtreft. Het geldt ook van haar: „men kan geen systeem verzinnen dat menschen onfeilbaar bewaart voor hun eigen zwakheden en fouten" (206). Daarom nemen wij liever dan Herberts lang niet altijd vast en klaar systeem van hem aan al wat ook in zijn doordacht werk samenhangt met die hooge opvatting van het mensch-zijn en van de intiemste levensbetrekking die tusschen menschen mogelijk is, waardoor de edelste geesten van alle tijden aan elkander verbonden blijven. De illusie dat wij een splinternieuwe sexueele ethiek zouden behoeven en kunnen geven, valt dan weg, evenals die andere, dat natuurwetenschappelijke gegevens ons haar kunnen verschaffen. Maar de eisch om meer ernst te maken met in schijn beleden, metterdaad verloochende beginselen van zedelijk leven, op een levensgebied voor mensch en maatschappij van zoo overheerschend belang, krijgt er nieuwe kracht door. En dat is de vernieuwing die onze tijd van noode heeft.

H. IJ. GROENEWEGEN.

Prof. Dr. J. P. Kleiweg de Zwaan: Rassen van den Indischen Archipel. 152 blz., 80 foto's en 2 kaarten. Meulenhoff Editie No. 165, Amsterdam, 1925. Prijs f 2.75.

In de serie „Ons mooi Indië" is bij den uitgever Meulenhoff eene verhandeling over de rassen van den Indischen Archipel verschenen, waarvan de titel hierboven is genoemd.

Men moet Prof. Kleiweg de Zwaan dankbaar zijn, dat hij dit werk heeft willen ondernemen en zijn rijke kennis van de volkeren in Indië voor dit samenvattend overzicht heeft willen geven. Men kan toch moeilijk genoeg en zeker niet te veel doen in het pogen om Indië meer en meer bekend te maken, bovenal bij hen, die er hun werkkring zullen gaan vinden. Wel zeer in het bijzonder geldt dit voor het onderhavige onderwerp. Immers behandelt het de menschen, met wie ieder, die in Indië komt, in aanraking komt, met wie hij zal moeten omgaan, die hij wellicht als zijne ondergeschikten zal krijgen. Van groote beteekenis zal het dan zijn eenigermate wegwijs te zijn in het amalgaam van rassen, dat den Indischen archipel bewoont. Hiertoe is ernstige studie van dit boek noodig. Het laat zich niet gemakkelijk in een enkel uurtje doorlezen; men moet er voor gaan zitten en het zeer aandachtig bestudeeren.

Kleiweg de Zwaan heeft de methode gekozen om de verschillende ras-elementen, die men aantreft achtereenvolgens te behandelen. Zoo wordt, na eene korte geschiedkundige inleiding over de anthropologische onderzoekingen in den Archipel, eerst het Negrito element behandeld. Dit element heeft klaarblijkelijk eertijds een groote uitbreiding gehad, maar is later door indringers van hooger kultuur ten deele verdrongen, terwijl het zich ten deele met die hooger staande volken heeft vermengd (blz. 101).

Daarop volgt het Wedda-type. Ook hiervan geldt dat volken van het Wedda-type vroeger over een groot gebied van den Archipel hebben geleefd, volken die later door hoogerstaande grootendeels vernietigd of verdronen zijn, maar van welke de resten nog hier en daar, zeer verspreid wel is waar, te midden der overige bevolking te voorschijn treden. (blz. 144.)

De Indonesiërs komen dan aan de beurt. De schrijver wil voor het slecht te omschrijven begrip „Indonesiër” liever zetten „oermaleier”. Achter-Indië schijnt het gebied te zijn van waaruit dit element, na de immigratie van de Negrito's en het Wedda-element, in den Archipel is gekomen en zich over groote gebieden heeft verbreid en met andere elementen heeft vermengd.

Omtrent de Polynesiërs, die dan worden beschreven, komen wij niet veel meer te weten, dan dat het vraagstuk hunner afkomst tot groote moeilijkheden aanleiding heeft gegeven en de opvattingen daaromtrent nog zeer wijd uiteenloopen. (blz. 172.)

Hierop volgt eene korte beschrijving van de Maleiers (waartoe ook de Javanen gerekend moeten worden), terwijl de beschrijving gesloten wordt met enkele mededeelingen omtrent de bevolking van Nieuw-Guinee. Bij deze laatste beschrijving, die der Papoea's en der bergstammen in Nieuw Guinee, krijgt de schrijver tevens gelegenheid het een en ander te zeggen over de quaestie van den dwerggroei als raskenmerk.

Een rijke inhoud dus, als men het bovenstaande korte overzicht leest.

Toch kan ik mij voorstellen dat de lezer het boek, als hij voor de eerste maal op de laatste bladzijde gekomen is, met een zeker gevoel van deceptie, met een gedachte van „dat leer ik nooit” zal neerleggen. Ik heb het boven reeds gezegd, dat men het boek zeer ernstig zal moeten bestudeeren om er uit te halen wat er in zit. Dit gevoel is echter zeer verklaarbaar als men den schrijver telkens weer den nadruk er op hoort leggen, dat de rassamenstelling van onzen Archipel eene zoo buitengewoon samengestelde is en dat het zoo uitermate moeilijk is om uit datgene wat men thans ziet te besluiten tot de historisch geworden rassamenstelling. Ter illustratie daarvan dienen dan een 80-tal fraaie photographische opnamen van menschen uit alle deelen van den Archipel met de reproductie waarvan het werk verlicht is.

Enkele moeilijkheden biedt het werk, die wellicht bij een tweeden druk zouden kunnen worden ondervangen.

In de eerste plaats mist men elke verdeling in hoofdstukken, het geheel is één enkel aaneengesloten betoog. Wellicht ware eene ietwat meer schematische behandeling aan het geheel ten goede gekomen. Ik zeg dit, omdat ik meen dat het boek ook, of zelfs in de eerste plaats, in handen zal komen van hen die niet van huis uit met anthropologische literatuur vertrouwd zijn. Dit laatste brengt mij ook op de tweede opmerking, die ik mij veroorloof te maken en wel deze, of niet te veel kennis op anthropologisch terrein van den gemiddelden lezer verwacht wordt? Wanneer ik lees dat Dixon in de Polynesische bevolking ziet „eene menging van het palae-Alpiene-, het proto-Negroïede- en Alpiene-type, waarin echter ook het proto-Negroïede-, het proto-Australoïde- en Kaspische element zijn opgenomen” (blz. 178) dan vraag ik mij toch af of dit voor den niet-anthropoloog (en ook voor den anthropoloog zelve) niet is om duizelig te worden. Als men op blz. 205 en 206 gelezen heeft, dat de bevolking van Nieuw-Guinee ontstaan is doordat achtereenvolgens een palae-Alpiene-type (overeenkomend met Negrito's) een proto-Australoïede volkslaag, dan de proto-Negroïede volken, vervolgens het Kaspische element zijn gekomen en dat er waarschijnlijk ook nog volken van het brachycephale niet-Negroïede palae-Alpiene-type alsook van het Alpiene-type bijgekomen zijn, dan krijgt men wel een indruk van de gemengdheid die een in zich gesloten bevolking als de Papoea's schijnen te zijn, in werkelijkheid eigenlijk is. En tevens hoe moeilijk het is daarin den weg te vinden.

De schrijver heeft volmaakt gelijk als hij zegt, dat nog veel werk zal moeten worden gedaan voordat in dit amalgaam van rassen en volkslagen klaarheid zal zijn gebracht. Doch daaraan zullen velen, die door dit boek worden opgewekt hunne krachten aan het anthropologisch onderzoek te wijden, kunnen medewerken.

A. J. P. VAN DEN BROEK.

Franz Oppenheimer „System der Soziologie“. Erster Band: Allgemeine Soziologie, Erster Halbband: Grundlegung, 1922; Zweiter Halbband: Der Soziale Prozess, 442 en 706 bladz. Gustav Fischer; Jena, 1922-3. Prijs M. 6.— en M. 12.—.

Het zal waarlijk geen kleinigheid zijn een werk als dit, dat in zes deelen ongeveer 3500 groote bladzijden zal omvatten, aan te kondigen. Ik zal mij tot de genoemde deelen beperken. Twee tegenstrijdige gevoelens zullen wel bij den eersten aanblik van dien papierberg iedereen aangrijpen: verbazing over het geweldige werk, en afkeer, instinktieve afkeer van die onbescheiden massa. Laat mij probeeren voor de lezers van „Mensch en Maatschappij” het boek te determineeren en te waardeeren. Het geheel, de zes deelen, ik meen, dat er nog meer volgen, zal dus duizenden van bladzijden bevatten: wie zal die lezen? aan wien mag men die lektuur aanbevelen? Wie 10 bladzijden per uur leest, moet aan die zes deelen 360 uren van zijn leven wijden, 3 uren per dag, d.z. 120 dagen of 4 maanden van zijn korte leven. Mag men zoo'n massa van één schrijver aan zijn studenten aanraden? aan liefhebbers, ter inleiding? het lijkt mij een gevaarlijke proef! aan kenners, vakmannen dan? We zullen zien.

De schrijver noemt het een systeem, maar dit woord zegt niet veel, behalve dat het niet eene monographie bevat, en dit is wel duidelijk. Neen, een relaas van een *onderzoek* bevat het zeker niet, dat is korter, behalve misschien bij historici, die bronnen afdrukken of voor het publiek onderhoudend schrijven en het langbekende nog weer eens opdisschen. Een wetenschappelijk systeem nu kan, meen ik, alleen één van beide zijn, óf een plan, een schema, een indeeling van toekomstig werk, wat in het algemeen niet veel nut afwerpt, óf eene geordende, kritische samenstelling van wat de betreffende wetenschap op het oogenblik geogst heeft. Dit laatste ware zeker een uiterst nuttige arbeid, maar ik ben heel bang, dat zulk een boek bij ons alleen dik zou kunnen worden door de noodige afwijzing en kritiek, en dat het positieve deel eigenlijk heel kort zou kunnen blijken. Er is eigenlijk nog zoo heel weinig gewerkt, ik meen onderzocht, wel veel . . . geschreven. Neen, voor zulk een echt handboek, in den hoogen zin van het woord, zijn wij nog lang niet ver genoeg. En zoolang de auteurs over het vak schrijven, in plaats van erin te werken, zal het ook nooit zoo ver komen.

Geen handboek, natuurlijk ook geen leerboek der Sociologie, wat dan? Mij dunkt, het bedoelt te zijn en is een beschouwing over de mogelijkheid, het gebied en den inhoud aller sociale wetenschappen te zamen. Een andere, misschien betere naam ware: encyclopedie der sociale wetenschappen¹⁾: de schrijver acht het ten minste in zijn bescheidenheid mogelijk, dat de taak, die hij zich stelde, nooit door een enkeling, misschien wel door een groot getal van vakmannen samen, b.v. in een handwoordenboek zou kunnen vervuld worden. Rare eerzucht! Mij dunkt, hoe kon hij zich dan ook verbeelden dit maar vast op zijn eentje te kunnen ondernemen? De samenhangen tusschen de verschillende sociale wetenschappen komen op deze wijze zeker niet naar voren, veelmin het geheel dier samenhangen, wat men dan misschien onder systeem moet verstaan.

Wanneer de beoefenaars der verschillende natuurwetenschappen hunne taak

¹⁾ Nl. met de andere 4 of meer deelen samen.

zoo opgevat hadden als Oppenheimer, en altijd maar weer over de mogelijkheid hunner wetenschap hadden gepraat, dan ware er nooit eenige natuurwetenschap ontstaan. Zij praatten niet, maar deden! Niet vragen of wetten op sociaal gebied mogelijk zijn, maar eene enkele zoeken, aantonen en bewijzen. Oppenheimers opvatting van de Sociologie als het geheel aller sociale wetenschappen lijkt mij volkomen verkeerd en gevaarlijk; is er geene andere mogelijkheid, dan is de Sociologie bestemd om nooit eene positieve, zelfstandige wetenschap te worden, maar een groep van wetenschappen te blijven. Dan verandert er niets!

Het eerste deel geeft dan de algemeene Sociologie, het tweede het sociale proces, het derde en vierde de sociale oekonomie, vijf en zes den staat; de vier laatste, zoo kondigt hij aan, zijn omwerkingen van reeds vroeger door hem geschreven werken, maar wel zeer uitgebreid; dan moet nog komen een „Auszug“ der sociale en oekonomische geschiedenis van Europa, en dan . . . eigenlijk nog veel meer. Dat „Auszug“ is karakteristiek!

Het eerste deel, de algemeene Sociologie, is al zeer onbevredigend. Waar hij het over de methoden van dit vak zal hebben, praat hij het honderd uit, maar zegt over *methoden* in den werkelijken zin . . . niets: hij filosofeert maar wat. Hoogst belangrijke onderwerpen roert hij niet of slechts even aan, b.v. de beteekenis der psychische samenstelling der volken. Wat hij er over de rassen zegt, is uiterst dilettantisch, hij verwacht ras en volk (628-632); wat hij over den volksgeest vertelt, wordt wel hierdoor afdoende gekenmerkt, dat Caesars opmerking over de geestigheid der Kelten nu nog het gedrag der Franschen zou verklaren, want sedert werd die kunst der geestige uitdrukking regelrecht door hen gekweekt! Geen woord tot bewijs. Ook eene volkspsychologie! (649.) Is de idee der groepspsychologie (654) wel iets nieuws? O. spreekt erover, zooals altijd, alsof zij eene eersterangs ontdekking ware. Die algemeene gelijkheid der primitieve kunst is, dunkt mij, lang niet zoo zeker, en de autoriteit van Grosse al zeer onvoldoende. Eckart von Sydow „Die Kunst der Naturvölker und der Vorzeit“ 1923: 51-55 oordeelt heel anders; wie de publicaties van Tongue, Moszeik en Holub over de Bosjesmannen-kunst vergelijkt met die van Roth, Mathew en anderen over de Australische, zal Grosse zeker ongelijk geven. In galop gaat het dan verder door de „territorial-psychologische paradigmata“, d.z. de invloeden door de natuur uitgeoefend op individuen en volken: eenige citaten met goed- of afkeuring (659-669), van bewijsvoering geen spoor, evenmin wenken, hoe dergelijke vraagstukken minder dilettantisch te doorvorschouwen zouden zijn. Maar dit alles is voor O. ook slechts overgang tot de naïeve bewering, dat hij in zijn eerste grootere werk van 1896 al de geweldigste ontdekking der oekonomie na Adam Smith's idee van de vruchtbaarheid der arbeidsverdeling in de productie had gedaan, n.l. „die Gesamtheit der Käufer und Einzelkäufer sind durchaus solidarisch“, „die Gesamtheit der Verkäufer und einzelne sind nicht solidarisch“ (669, 672). Deze groote gedachten werden nooit bestreden en nooit genoemd, wel tragisch, want O. meent met hen voor de theorie en de praktijk tevens een immense daad te hebben volbracht (675).

Laten wij hem niet verder volgen: overal beweringen vol zelfingenomenheid, nergens strenge bewijsvoering, ook zelfs geene „Ahnung“, dat deze alleen waarde geeft aan al die „gedachten“. De verdienste van een boek als dit bestaat wel hierin, dat over een enorm aantal verschijnselen en vraagstukken iets gezegd wordt, en dus als in eene encyclopedie ieder wat van zijn gading vinden kan, maar hoe weinig, hoe oppervlakkig, hoe onzaakkundig is vaak het gebodene. B.v. de waarde der „primitieven“ voor ons sociologisch inzicht, zeker een belangrijk vraagstuk, wordt van p. 1015 tot 1019 afgehandeld, en wat een vreemde getuigen worden hierbij geciteerd: Wundt, Giddings, Bagehot, Müller-Lyer, Levy Brühl en Söderblom, — uitnemende schrijvers, maar niet degenen, die hier het meeste inzicht kunnen geven, en dit is haast kenmerkend voor het geheele werk. „Qui trop embrasse, mal étreint“.

Veel interessanter en waardevoller wordt deze eerste „Band”, waar de schrijver zijn geliefde, eigene theorieën nadert, dus tegen het einde. Het heele werk is eigenlijk één lange poging om aan deze denkbeelden meer aanzien en bekendheid te geven. Duidelijk komt dit in zijn weerlegging van de theorie der primitieve accumulatie voor den dag (987 seq.) Hartstochtelijk bestrijdt hij haar om baan te maken voor de geweldige ontdekking van het ontstaan van verscheidenheid van politiek recht, klassenverschil, vermogens- en inkomensverschil door het gebruik van gewapende of geestelijke macht en geweld (II : 996-7). Ik zie in die leer niet zoo veel nieuws, en ook niet die tegenstelling met de andere, mits niet eng opgevat; de eenē sluit de andere niet uit. Geestelijke overmacht, hoe en met welk egoïst doel ook uitgeoefend, onderstelt toch zeker eveneens bizondere, zelfs zeldzame gaven, bij ons niet weinige en bij de Natuurvolken niet mindere; gewapende macht, mits meer dan de puur fysieke kracht van den enkeling, onderstelt van diezelfde gaven ook al niet weinig: heerschtalent, overleg, vooruitzien, meest ook moed, enz. Oppenheimer wil zijne stelling inductief en wel negatief en positief bewijzen; het is hem niet gelukt, dunkt mij, en de poging is ook niet heel ernstig. Jammer, dat hij het werkelijk inductief onderzoek van Nieboer over de slavernij niet kent (of hoogstens uit een referaat van Vierkandt, maar ik kan die plaats niet terugvinden). Deze praatte niet, maar onderzocht waarlijk.

Interessant is nog de bespreking van ettelijke classificatie-systemen; vooral uitvoerig worden Breysig, Ratzenhofer en Müller-Lyer behandeld, hoewel niet waarlijk kritisch (1021-1058), en daarna het mechanisme der ontwikkeling, waarbij hij zich niet geheel bij Müller-Lyer aansluit: de drijvende kracht is voor hem de menschelijke wil in wisselwerking met het milieu en bemiddeld door het verstand, bevorderd door verplaatsing en acculturatie: wel wat heel simpel! Is dit ook een ontdekking? Oppenheimer wijst daarbij op de betekenis der samenwerking, der bevolkingstoename, der oorlogselectie¹⁾, deze laatste ten minste op lagere cultuurtrap, later door onderwerping en domestikatie (laat men zich dat vreedzaam welgevallen? hoorde O. nooit van koloniale oorlogen?), door dit alles verhooging der vrije energie, vermeerdering van samenwerking en van goederen, met als gevolg meerdere geldigheid der reciprociteitswet en de emancipatie van het individu, en zoo voort.

Van eigenlijk onderzoek en strenge bewijsvoering bij dit alles natuurlijk zelfs geen spoor! Ik zie geen verschil met de vele voorbeelden van „sozialphilosophie”, die wij reeds bezitten, maar die met wetenschap in eigenlijken zin niets gemeen hebben.

Wanneer wij gelijk hebben met objectiviteit en strenge methode als maatstaf voor iedere wetenschappelijke praestatie aan te nemen, dan kunnen wij het dikke boek van Oppenheimer niet als eene verrijking der sociale wetenschap of der Sociologie erkennen. Hij zelf schijnt waarlijk „geduldige Beobachtung und verifizierte Induktionsschlüsse aus weitschichtigem Material” te eischen (p. 1107), wat moet hij zich dan in zijn eigen werk bitter teleurgesteld gevoelen. Naar mijn bevinding is geen enkele van deze laatste geheel gerechtvaardigde eischen in dit werk vervuld. Van inductieve methode is geen enkele proef te vinden en de objectiviteit ontbreekt eveneens. Deze twee eerste deelen zijn trouwens in den grond slechts wegbereiders voor des heeren Oppenheimers welbekende synthetische oplossing van het sociale vraagstuk, zooals hij eigenlijk zelf in zijne voorrede zegt en telkens weer uit zijn naïeve grootspraak blijkt.

De positieve Sociologie als wetenschap is met werk als dit niet gediend.

S. R. S.

¹⁾ Dat „O. mit als „Lobredner des Kriegees” noemt, p. 857, kan, wanneer hij mijn boek, dat hij citeert, gelezen heeft, niet goed gepreut worden. Ik heb immers waarlijk de immense nadeelen van den oorlog niet verzwegen. Integendeel, ze breed uitgemaakt, p. 46 - 154. O. behandelt het geweldige sociale verschijnsel „oorlog”, dat toch waarlijk nog van onzen tijd mag heeten, alleen als produkt van bourgeois-hebzucht, 854! Zuiver sociologisch beschouwd, is dit bespottelijk.

Versuche zu einer Soziologie des Wissens, herausgegeben im Auftrage des Forschungsinstituts für Sozialwissenschaften in Köln von Max Scheler, München und Leipzig, Verlag von Duncker und Humblot, 1924. 450 S.

Band II vormende van de Schriften des Forschungsinstituts für Sozialwissenschaften in Köln, is dit werk de gemeenschappelijke arbeid van Scheler met verschillende andere meer of min te onzent bekende geleerden, waaronder wij echter enkele zeer belangrijke figuren, die oorspronkelijk toezegden, als E. Troeltsch en P. Barth, door overlijden, en Tönnies, door verhindering, tot ons leedwezen moeten missen. Het geldt hier een eerste poging om een sociologie van het weten van uit het filosofisch standpunt, dat de kennistheoretische leer van het positivisme en haar consequenties afwijst en diensvolgens een metaphysische wereldkennis voor een eeuwige eisch der rede en tegelijk voor mogelijk houdt, op te bouwen. Hoe men daartegenover ook staan moge, verdient die eerste poging ook onze aandacht. De sociologie 'der geestelijke cultuur is niet het eenige maar een zeer belangrijk middel om in de vragen van de ontwikkelingswetten van den menschelijken geest, door te dringen. Het eerste zuiver theoretisch doel der sociologie van het weten is, om een bijdrage daarvoor te leveren. Na een inleiding van Scheler: „Probleme einer Soziologie des Wissens", wordt eerst, door verschillende schrijvers de formeele sociologie van het weten en kennistheorie, daarna de materiele sociologie van het weten behandeld.

Scheler's inleiding behandelt Wesen und Begriff der Kultursoziologie en daarna Die Soziologie des Wissens. Het gaat bij hem om de diverse betrekkingen van een sociologie van het weten. Bij de vaststelling van het bovenbegrip sociologie dienen slechts twee kenteekenen; vooreerst dat zij niet met individuele feiten en gebeurtenissen, maar met regels, typen en wetten te doen heeft; tweedens dat zij den geheelen levensinhoud, hoe ook, zoodanig dat die volstrekt niet in het „Bewusstsein von Etwas" der betrokken menschen behoeft te vallen, omvat. Niet Webers beperking der sociologie tot verstaanbare subjectieve en objectieve zinsinhouden wordt door Scheler voorgestaan; wèl in laatste instantie, doch met belangrijke restrictie, Marx' opvatting: Scheler meent, dat zich naar het, *niet louter economisch- (materieel-)*, zijn der menschen ook hun bewustzijn, weten, hun verstaans- en belevenisgrenzen richten. Aan de cultuursociologie dient een geestesleer der menschen, aan de reële sociologie een driftenleer der menschen vooraf te gaan. Geestelijke eenheid van alle rassen moge doel van alle historie zijn, uitgangspunt voor de sociologie is zij niet; veeleer heeft zij van pluralisme van groepen en culturen uit te gaan. Wanneer hij nu in het bestek der cultuursociologie de sociologie van het weten voegt, valt het Scheler gemakkelijk de probleemkringen te ontwikkelen, waarmee de sociologie van het weten te doen heeft. Vooreerst komt een reeks formeele problemen, die de sociologie in nauwe betrekking brengt tot kennistheorie, logica, ontwikkelingspsychologie; verder tot de geschiedenis en metaphysica van het weten; dan tot de overige deelen van de cultuursociologie als religie-, kunst- en rechts-sociologie; en eindelijk tot de sociologie der diverse groepen (Realsoziologie). Wanneer in de verdere deelen van het boek ook de anthroposophische kring van Rudolf Steiner en de (buiten Freuds verantwoordelijkheid om ontstane) psycho-analytische kringvormen behandeld worden, geschiedt dit in den zin van een „werturteilsfreien" Sociologie. Maar dat geestestechische vragen in het algemeen zulk een breede belangstelling kunnen krijgen, is volgens Scheler het teeken van een richting van sociale behoefte, die in hooge mate de belangstelling van een sociologie van het weten verdient. Wetenssociologie leert ons de noodzakelijkheid om op alle gebieden de beide groote beginselen van alle mogelijke techniek en de daarmee in wisselbetrekking staande wetensvormen systematisch te verbinden om een zinvolle balans van het menschdom te verkrijgen. Door de sociologie van het weten moet men — meent Scheler, dien wij in zijn uitvoerigheid (146 blz.) niet verder volgen — ook de positivistische gedachte

kwijt raken, die de ontwikkeling van het weten der geheele menschheid afmeet naar een klein stukje van de ontwikkeling van het moderne avondland.

Hoezeer de rest van het boek zich minder goed voor een kort referaat leent, zal blijken uit de hieronder volgende vermelding van hoofdstukken en titels, die trouwens voldoende kenschetsend zijn :

II. Formale Wissenssoziologie und Erkenntnistheorie.

Allgemeiner Teil: Allgemeine Formen und Bedingungen der Wissensbildung.

1. Luchtenberg, Übertragungsformen des Wissens.
 2. Jerusalem, Die Soziologische Bedingtheit des Denkens und der Denkformen.
 3. Stoltenberg, Kundnehmen und Kundgeben.
 4. v. Wiese, Einsamkeit und Geselligkeit als Bedingung der Mehrung des Wissens.
- Spezieller Teil: Wissensbedingungen in Bereich von Geschichte, Recht und Wirtschaft.

1. Hashagen, Ausserwissenschaftliche Einflüsse auf die neuere Geschichtswissenschaft.
2. Honingsheim, Stileinheit zwischen Wirtschaft und Geisteskultur.
3. Honingsheim, Soziologie der Jurisprudenz.

III. Materiale Wissenssoziologie (Geschichtliche Typen wissenschaftlicher Kooperation).

1. Spindler, Indische Lebenskreise.
2. Landsberg, Zur Erkenntnissoziologie der aristotelischen Schule.
3. Honingsheim, Soziologie der Scholastik.
4. Honingsheim, Soziologie des realistischen und des nominalistischen Denkens.
5. Honingsheim, Soziologie der Mystik.
6. Volrath, Zur Soziologie moderner Lebenskreise.
7. Mittenzwey, Zur Soziologie der psycho-analytischen Erkenntnis.
8. Stein, Soziologie des Steiner-kreises.
9. Honingsheim, Jugendbewegung und Erkenntnis.
10. Pleszer, Zur Soziologie der modernen Forschung und ihrer Organisation in der deutschen Universität.
11. Honingsheim, Die Gegenwartskrise des Kulturinstituts in ihrer soziologischen Bedingtheit.

H. L. A. V.

Moltke Moe, Samlede Skrifter utgitt ved Knut Liestøl I (Instituttet for sammenlignende Kulturforskning, Serie B, 1). Oslo, Aschehoug & Co., 1925. (302 pp.).

Na een langen tijd van voorbereiding liggen nu eindelijk de kleinere geschriften van den bekenden Noorschen folklorist Moe in een royaal boekdeel voor ons. Het is voornamelijk uit tijdschriftartikelen en kleine bijdragen, dat men het werk van dezen bescheiden vorscher moet leeren kennen, die de resultaten van zijn onderzoek soms veeleer verborg, dan uitgaf in een publicatie. Eerst na zijn dood verscheen in het tijdschrift „Edda” een reeks interessante artikelen over de epische wetten. Nu eindelijk zal men dezen geleerde uit zijn overal verspreide en voor een deel onvindbare artikelen, die hier bijeengebracht zijn, leeren kennen. Onder de in dit eerste deel voorkomende opstellen zijn er, die speciaal Noorsche problemen van taal en cultuur behandelen, maar ook andere van algemeener aard. Zoo is er een belangwekkende vergelijking van Helleensche en Noorsche volksverleveringen, een nog altijd lezenswaardige inleiding op Qvigstad en Sandsberg's Lapsche sprookjes, een opstel over de verspreiding van sprookjes en over Noorsche volkspoëzie. Een in het Engelsch gesteld overzicht aan het eind van het boek geeft zeer summair den inhoud der opgenomen artikelen weer.

J. DE VRIES.